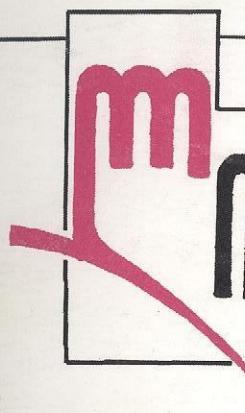

ISSN 1512-2905

საქართველო სახელმწიფო უნივერსიტეტი

სახელმწიფო
უნივერსიტეტი

აგვისტო 2005

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

სადაც ეს კუთხი გადასაცემა არ არის
(ლექს იმპერატორი მისი მიზანი)
ასეთიან მიმართვის
ასტროლოგიური მიმოსიმულებელ-იმპერატორ იუდიტის მიმინდევა
ასტროლოგიური მიმოსიმულებელ-იმპერატორ იუდიტის მიმინდევა
ასეთი მიმართვის ასტროლოგიური მიმოსიმულებელ-იმპერატორ იუდიტის მიმინდევა
ასეთი მიმართვის ასტროლოგიური მიმოსიმულებელ-იმპერატორ იუდიტის მიმინდევა

ლიტერატურა და სხვა

ცხელები მანახი
ალმანახი ალმანახი
მიმედვიდობები

მომენტი მარა მიმოსიმულებელ-იმპერატორ იუდიტის მიმინდევა

ამა ამონები

ასეთი აუდიტი გრძელდება სამართლის მიმოსიმულებელ-იმპერატორ იუდიტის მიმინდევა

მთავარი რედაქტორი
ამირან გომართელი

ნომრის რედაქტორი
ელისო კალანდარიშვილი

სარედაქციო ჯგუფი:
გია ალიბეგაშვილი,
ლევან ბრეგაძე
მურმან თავდიშვილი,
კახა ჭეიშვილი

აღმანახს გამოსცემს გამომცემლობა „უნივერსალი“.
პონორარს გასცემს საქართველოს კულტურის,
ძეგლთა დაცვისა და სპორტის სამინისტრო.

რედაქციაში შემოსული წერილები ავტორებს არ უბრუნდებათ.

სარჩევი

ტექსტი, როგორც მხატვრული დისკურსი

მაია ჯალიაშვილი

იდეალები ყოველდღიურობის კონტექსტში
(ლაშა იმედაშვილის მოთხოვნები) 5

ემიმაზ თავდიშვილი

პოსტმოდერნისტული მონაქროლი 15

ინტერვიუ — და არა მარტო
პირად ხაკითხებზე

რებაზ თბარაძე — მლისო კალანდარიშვილი
„მაშინ ვიღამ სთქვას მათი საქმე...“ 27

„...ხაცნობლად თავისადაო“

ლევან ბრეგაძე, ამირან გომართელი
სასკოლო „წარმოდგენის“ შინაარსს
სახელმძღვანელო განსაზღვრავს 36

შორეული ახლო წარსული

ინგა მილორავა

ესთეტის თვალის დანაზული სამყარო 54

რუსულან დაუშვილი

გრიგოლ რობაქიძე და ანდრეი ბელი —
შესველრა 23 წლის შემდეგ 66

მარინე ბეჭითაძე

რამდენიმე შტრიხი ქართველ და რუს
სიმბოლიისტთა ურთიერთობიდან 73

ანა ქურდოვანიძე, თეიმურაზ ქურდოვანიძე
„დეპარტმენტური მაღონა“ „პოეტი-მეფის“ შესახებ 80

ემზარ პვიტაიშვილი	
იების დედოფალი	99
მარადი ანძყო —	
თეიმურაზ მაღლაფერიძე —	70
ამირან გოგართელი	
„ზა ფრანციუ“ — ბატონო თემურ!	108
რევაზ სირაბე	
წიგნის რედაქტორის წინათქმა	110
თეიმურაზ მაღლაფერიძე	
ამონარიდი ნარკევიდან — არჩილ ჯორჯაძე:	
პიროვნება და ნააზრევი	112
მეცნიერება	
აპოლონ სილაბაბე	
იამბიკოს სტრუქტურისათვის	122
ალექსანდრე თვარაბე	
„ამბავი ორმოცი ვეზირისა“	129
თამარ პატარიბე	
ანტიასტროლოგიური პოლემიკის	
ინტერპრეტაციისათვის ბასილი კესარიელის	
„ექუსთა დღეთას“ მიხედვით	151
პარლო პაჭარაბა	
საუბრები სოციალური პრობლემატიკის	
ასპექტებზე უახლეს ქართულ მხატვრობაში	168
ავთადეილ არაბული	
უწყვეტობა პოეზიის ენისა	176
ნინო დობორჯგინიბე	
ქრისტიანული ისტორიოგრაფია და თხუთმეტი	
სამწერლო ენის ტოპოსი	190

ნიმო დოკუმენტი

ქრისტიანული ისტორიოგრაფია და
თხუთმეტი სამწერლო ენის ტოპოსი

(ცნობები იძერიული დამწერლობის შესახებ)

წინამდებარე ნაშრომში განსახილებლი საკითხები მე საგანგებოდ არც მისწავლია და არც მიკვლევა. ამიტომაც უფრო მეტად კოთხვების დასმას ვამორჩ, ვიდრე კოთხებზე პასუხის გაცემას. მე შევცდები, კულტუროლოგური, უფრო ზუსტად, სოციოლინგვისტური თვალსაზრისით განვიხილო გარემოულ თეოლოგიურ კონტექსტში, კერძოდ, ანტიკურობასა და შეა საუკუნეების საეკლესიო ისტორიოგრაფიაში, ჩამოყალიბებული ტოპოსი დამწერლობის მქონე ან მცოდნე ხალხთა შესახებ. იგი ხალხთა და ენათა განყოფის უძველესია კატალოგებმა, ანუ დამერიზმებმა (Διαμερισμი), შემოინახა. დამერიზმების გველაზე ძველი რედაქცია დაცულია იპოლიტე რომაელის ქრონიკში, რომლის სრული სათაურია *Συναγωγὴ χρόνων καὶ ἔτῶν ἀπὸ κρίσεως κόσμου εώς τῆς ἐνεστώτης ἡμέρας*. იპოლიტე რომაელის ამ ქრონიკის (235-238 წ. ა. წ.ა.) ბერძნული ორიგინალი დიდი ხნის განმავლობაში დაკარგულად ითვლებოდა¹ ცნობილი იყო მხოლოდ VI საუკუნის II ნახევარში შესრულებული ლათინური თარგმანი, უფრო სწორად, იპოლიტესული დიამერიზმების ლათინური გადამუშავება, ე.წ. *Liber generationes*.

ეს ტოპოსი დამწერლობის მქონე ან მცოდნე თხუთმეტი ხალხის შესახებ იყდა ისტურ ისტორიოგრაფიაშიც ასეა; III საუკუნიდან მოყვალებული თაღმევის ტექსტის განმარტებებსა, ხელნაწერთა სქელოებსა თუ მინაწერებში სხვადასხვა გვზევეტეკურ საკითხებზე მსჯელობისას არაერთგზის დასტურება ცნობა დამწერლობის მქონე ხალხთა (მათ შორის იძერიელების) შესახებ. ქრისტიანულის პარალელურად ნაშრომში თაღმულურ-მიდრაშული წყაროებიც იქნება განხილული. აქე მოკლედ შევხები მეოცე საუკუნის დასაწყისის ეპროპულ მეცნიერებაში ერთ-ერთ საკმაოდ პოპულარულ დისერესის, რომლის განსჯის საგანი გახლდათ ამ და სხვა წყაროებში დასახელებულ ხალხთა (განსაკუთრებით ნაკლებად ცნობილ ხალხთა) და მათ დამწერლობათა

¹ იპოლიტეს ქრონიკის ბერძნული ორიგინალი ა. ბაურის აღმოჩნდა მდგრადის ნაცოლობური ძალითოვების ბერძნულ ხელნაწერთა შორის (Codex Graec. 121). ბერძნული ტექსტი პარალელური დათინურ თარგმანებით ის. გამოცემაში: A. Bauer, Die Chronik des Hippolitus im Matrinensis 121, in: Hippolitus, Werke, Bd. IV (GCS 36), Leipzig 1956.

იღებული იქნება და წინამდებებით სავსე კამათის საგანი გახდა იძერიელები და მათი დამწერლობა. ამ დისკუსიის აძისახველი სტატიები სულ ცოტა 10 წლის განმავლობაში იძერდებოდა სოლიდური თეოლოგიური ჟურნალი: "Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft" (ძველი აღმტების სამეცნიერო ჟურნალი) ფურცლებზე. რამდენადაც მე ვიცი, ქართული სამეცნიერო საზოგადოების მხრიდან მას არანაირი გამოხმაურება არ მოჰყოლია.

აქე მინდა საგანგებოდ გავუსვა ხაზი ერთ გარემოებას: ნაშრომში წარმოდგენილი წყაროები განხილული იქნება არა დამწერლობათმცოდნეობის ინტერესებით – ამ თავალსაზრისით მათი ღირებულება სულ სხვაგარი კრიტერიუმებით უნდა შემოწმდეს და შეფასდეს – არამედ წმინდა სოციოლინგვისტური და ზოგადად კულტუროლოგიური პოზიციები: რა კონკრეტულ კულტურულ-ისტორიულ რეალობას ასახავს ან ეხმაურება ეს ტექსტები, როგორ აფასებენ მათი ავტორები ენისა და ხალხის ურთიერთობისას საკითხებს და რა რელიგიურ კონტექსტში, უფრო სწორად, რა ნიშნების მიხედვით ანიჭებენ ენებსა და ხალხებს გამორჩეულობის სტატუსს და ათავსებენ მათ "წმინდა ისტორიაში" (ძრ. Historia sacra).²

ხალხთა და ენათა ბიბლიური განყოფის ნუსხები, ანუ დამერიზმები (Διαμερισμის თეს ეს თეს ტρεῖς սτοὺς τοῦ Νοὲ, ὥστε τρισ მაτέρα და ვერსიების მიხედვით – *Terrae divisiones tres filios Noe*, ან *Divisio terrae tribus filiis Noe*), ძველი საეკლესიო ისტორიოგრაფიის ერთ-ერთი ყველაზე პოპულარული ტოპოსი იყო, რომელიც მკაფიოდ ჩამოყალიბებულ ლიტერატურულ ჩარჩოში აღწერდა ბაბილონის დროინდელ ამბებს. ნოეს სამი ძის შთამომავალთა ჩამონათვალმა, ანუ მოსეს ხალხთა დაფებმა, რომელიც შესაჭმის მე-10 თავისა და შესაბამისად ნეშტოთა წიგნის (I, 4-24) მიხედვითაა მოღწეული, არღეულ ხანაშევე შეუქმნა საფუძველი დამერიზმების მრავალრიცხოვანი რეცეპტიების შექმნას. ტექსტი, რომლის მიხედვითაც III-XVIII საუკუნეების მანძილზე არაერთი წყარო შეიქმნა იყდა ისტურ და ქრისტიანულ ტრადიციაში, ცნობილია "შეკრე დამატების, ანუ თობებულების წიგნის" სახელით (ი. სამხრანტი, ე. ლეპტე გენესის) და ა. წ.ა. I საუკუნით თარიღდება.³ ებრაულად დაწერილი ეს აპოკრიფი II საუკუნეში ითარგმნა ბერძნულად, ბერძნულიდან – ეთოპურად. დღიებისათვის შემონახულია ერთადერთი, მაღალ დაზიანებული ეთოპური ხელნაწერი, საიდანაც ტექსტი ითარგმნა ჯერ ლათინურად (XVI საუკუნეში),

² როგორც ცნობილია, ბაბილონის დროინდელი ამბების ინტერპრეტაციით რელიგიურმა ისტორიოგრაფიამ მსოფლიოს ხალხები ორ ნაწილად გაყო: ისტორიის ნამდვილ შეიღებად, ანუ "წმინდა ისტორიის" მონაწილე სამოცდაოიორმეტ (ზოგიერთი წყაროს მიხედვით სამოცდაო) ხალხად და დანარჩენ სამყაროდ, რომელიც სამოცდაოიორმა თანამდებობის მიუვარე დასავალებ მეცნიერები "ისტორიის გერგები" (Stieflkinder der Geschichte) უწოდება (ძრ. Arno Borst, Der Turmbau von Babel, Geschichte der Meinungen über Ursprung und Vielfalt der Sprachen und Völker, 4 Bde., Stuttgart 1957-1963, ა. ტ. 1, გვ. 292).

³ August Dillmann, Das Buch der Jubileen oder die kleine Genesis, Tübingen 1874.

შემდეგ ქი ევროპულ ენებზე. სწორედ ამ წიგნის მერვე და მეცხრე თავი გახდა ამოსავალი მომდევნო რეკენზიებისათვის,⁴ რომელთა შორის კველაზე ადრინდელად იოსებ ფლავიოსის რედაქტია (სიბათი 'არქაილიგია, I, 6, 1-4) ითვლება (ახ. წ. ა. 94 წ.). არც იობელების წიგნი და არც ფლავიოსის ისტორია არ შეიცავს ცნობას დამწერლობის მქონე ხალხთა შესახებ, ეს რეკრიკა, როგორც ზემოთ ვთქვი, პირველად იპოლიტე რომაულის 235-238 წლებში დაწერილ ქრონიკაში დასტურდება.

ქრისტიანული ისტორიოგრაფია ითვლის დამერიზმების მრავალრიცხოვან ლიტერატურას, რომელთა პირველი მეცნიერული კლასიფიკაცია არნოლდ გურიშმიდის სახელს უკავშირდება. მან საკანგაბოდ მოუყრის თავი დამერიზმებისა და ე.წ. მოსეს "ხალხთა დაფების" ტექსტებს როგორც დასავლურ, ასევე აღძისავლურ ტრადიციაში და 24 ძირითად ჯვარულ დაალაგა ისრნი.⁵ როგორც გურიშმიდის აჩვენა, დამერიზმების ტექსტებს მეტ-ნაკლებად საერთო სტრუქტურა და შინაარსი აქვს.⁶ ამ სტრუქტურიდან მან რვა ძირითადი რებრიკა გამოყო:

1. შესავალი ნაწილი, რომელშიც განხილულია: ა. ნოეს შთამომავალთა სამკიდრებლები და მათი საზღვრები, ბ. სამი დიდი მდინარე, რომლებიც ნოეს შთამომავალთა ტერიტორიებზე მიედინება, გ. მოკლე თხრობა ბაბილონის გოდლის მშენებლობისა და ენათა განყოფის შესახებ.

2. საკუთრივ განყოფის ტექსტი, რომელიც რამდენიმე ქვეთავადაა დაყოფილი: სემის; ქამისა და იაფეტის შთამომავალთა ჩამონათვალი და მათვან წარმომაზნობილი ხალხების მამამთავართა სახელები, ბ. ხალხები მათი ტერიტორიების მიხედვით, გ. სემის, ქამის და იაფეტის მოდგმის იმ ხალხთა ჩამონათვალი, რომელთაც ანბანური დამწერლობა აქვთ (ან დამწერლობას იყენებენ, წერა იკია), დ. ბიბლიორი წარმომავლობის ხალხთა განსახლების საზღვრები, ე. ქვეყნათა ჩამონათვალი, ვ. კუნძულთა ჩამონათვალი, ზ. სასაზღვრო მდინარეთა ჩამონათვალი.

3. სამოცდათორმეტი ენის ჩამონათვალი.

4. მონათხრობი ხალხთა განყოფისა და მათი მიგრაციების შესახებ.

5. ნაკლებად ცნობილი ხალხები და მათი განსახლების ადგილები.

6. მთათა ჩამონათვალი.

⁴ იხ. ა. დოლომინის დასხელებული გამოცემის მიხედვით გვ. 250-253.

⁵ A. Gutschmid, „Untersuchungen über den Diatopierstypus τῆς γῆς und andere Bearbeitungen der Mosaischen Völkertafel“, in: A. Gutschmid, *Kleine Schriften*, V, Leipzig 1894, S. 585-717.

⁶ დამერიზმების შემცველი წყაროების უმცესესობა დაზიანებული ხახითა ჩვენამდე მოღწეული. რვავე რებრიკა სულ რამდენიმე წყაროში დასტურდება, დაარჩენები მეტ-ნაკლებად აკსენტ კრითიკის. დამერიზმების სტრუქტურისა და შინაარსის დადგენისა ა. გურიშმიდი დაზიანებულ და ნაკლელ წყაროთა მონაცემებსაც თვალისწინებდა.

7. მდინარეთა ჩამონათვალი.

8. ქალაქების ჩამონათვალი შეიდი კლიმატური ზონის მიხედვით.

დამერიზმების ცალკეული ნაწილები დამოუკიდებელი ტოპონიმების სახით ვრცელდებოდა მთელი შეუსუნებელის განმავლობაში. ამ გზით უნდა მოხვედრილიყო მათი ფრაგმენტები ძველ ქართულ მწერლობაშიც.⁷

დამერიზმების ამ რებრიკათვაგან წარმოდგენილ ნაშრომში მხოლოდ მეორე რებრიკის ერთ-ერთ ქვეთავს შევეხები: სემის, ქამის და იაფეტის მოდგმის იმ ხალხთა ჩამონათვალი, რომელთაც ანბანური დამწერლობა აქვთ. რელიგიურ კონტექსტში შექმნილი ეს ტოპონის თხუთმეტი სამწერლო ენის შესახებ დიაბერიზმების კველაზე საინტერესო ნაწილად იქცა და III-XVIII საუკუნეების წყაროებში თითქმის უცვლელი სახით გავრცელდა, როგორც საყოველთაოდ აღიარებული აქსიომა.

ამ რებრიკის შემცველი წყაროები ჩენონის საინტერესო მრავალ პრობლემას სვამს; ამჯერად გამოყოფ ერთ საკითხს, რომელიც სოციოლინგვისტური და ზოგადად კულტუროლოგიური თვალსაზრისით მნიშვნელოვანი დასკვნის გაცემების უფლებას იძლევა: იძერიული დამწერლობისა თუ იძერიული სამწერლო ტრადიციების არსებობა ძველ კულტურულ სამყაროში მკაფიოდ ჩამოყალიბებული და საყოველთაოდ გაზიარებული აზრია, რომელიც თითქმის უცვლელად მეორდება III-XVIII საუკუნეების როგორც ქრისტიანულ, ასევე ოუდასტურ წყაროებში, კრომანეოსიგან რელიგიურად, ქრისტიანული და გეოგრაფიულად დამორჩებულ ტექსტებში.

ამ ტოპონის შემცველი მრავალრიცხოვანი ნიმუშებიდან მაგალითისათვის წარმოვადგენ სხვადასხვა გპოქაში შექმნილ ოთხ რედაქციას. ესენია:

1. 235-238 წლების იპოლიტესული ბერძნული რედაქცია, რომლის სრული სათაურია: Τῆς γῆς ὁ διαμερισμὸς τοῖς τρισὶν νίοῖς τοῦ Νῶε μετὰ τὸν κατακλυσμὸν ἐγένετο τῷ Σῆμῃ, τῷ Χάμ και τῷ Ιάφεθ.

2. VI საუკუნის ბერძნული რედაქცია, რომელიც ეპიფანეს საეკლესიო ისტორიას ეყრდნობა.

3. მეშვეოდე საუკუნის ლათინური რედაქცია, ე.წ. Excerpta utilissima Latine conversa ab homine barbaro, რომელიც Excerpta latina Barbari-ს სახელითაა ცნობილი. მისი ანონიმური ბერძნული ორიგინალი ანასტასიოს I-ის (491-518) დროსაა შექმნილი. ლათინური თარგმანი შესრულებულია არაუგვიანეს VII საუკუნისა (მეშვეოდე საუკუნისაა ამ ტექსტის შემცველი ყველაზე ძველი ხელნაწერი: Codex Puteanus).

4. შედარებით გვაძლდელი, XI-XII საუკუნეების რედაქცია, რომელიც კონსტანტინეპოლის ეპისკოპოს ევტიჩიოს (Eutychios vel Sa'id ibn Batrik)

⁷ ენათა და ხალხთა განყოფის ბაბილონისლოინდელი ამბები, ანუ სამოცდათორმეტი ხალხისა და ენის ჩამონათვალი (გურიშმიდის კლასიფიკაციით – III რებრიკა) რამდენიმე ურაგმენტითაა შემონახული ძველ ქართულ წყაროებში. ამ წყაროებს ქვემოთ დაფუძნდება.

მიეწერება; ტექსტი არაბული, ბერძნული და ლათინური რედაქცითაა მოღწეული.

ვნახოთ ჩვენთვის საინტერესო ფრაგმენტები ამ ტექსტებიდან:

1. Oī δὲ ἐπιστάμενοι αὐτῶν γράμματά εἰσιν

[Japhet]:

"Ιβηρες, Λατῖνοι, οἵς χρῶνται οἱ Ῥωμαῖοι, Σπανοί, Ἡλληνες, Μῆδοι, Αρμένιοι.

[Cham]:

Φοίνικες, Αἴγυπτιοι, Παμφύλοι, Φρύγες.

[Sem]:

Ἐβραῖοι οἱ καὶ Ἰουδαῖοι, Πέρσαι, Μῆδοι, Ἰνδοί, Χαλδαῖοι, Ἀσσυριοί, .
(ამათვან ისეთები, რომელთაც დამწერლობა აქვთ /წერა-კითხვა იციან/, არიან:
[იაფეტისგან]):

იბრიულები, ლათინები, რომლებიც რომაულებად იწოდებიან, ესამნულები, ბერძნები,
მედიულები, სომხები.

[ქამისგან]:

ფინიკიულები, ეგვიპტელები, პამფილიულები, ფრიგიულები.

[სემისგან]:

ოუდევლები, საკარსელები, მედიულები, ქალდეველები, ინდოელები, სირიელები).

2. Oī δὲ ἐπιστάμενοι αὐτῶν γράμματά εἰσιν οὖτοι

[Japhet]:

"Ιβηρες οἱ καὶ Τυραννοί, Λατῖνοι, Σπανοί, Ἡλληνες, Μῆδοι, Αρμένιοι.

[Cham]:

Φοίνικες, Παμφύλοι, Φρύγες.

[Sem]:

Ἐβραῖοι, Ἰνδοί, Συροί, Πέρσαι, Χαλδαῖοι.

(ამათვან ისეთები, რომელთაც დამწერლობა აქვთ /წერა-კითხვა იციან/, არიან:
[იაფეტისგან]):

იბრიულები, რომლებიც ასევე ტირანულებად [იწოდებან], ლათინები, ესამნულები,
ბერძნები, მედიულები, სომხები.

[ქამისგან]:

ფინიკიულები, პამფილიულები, ფრიგიულები.

[სემისგან]:

ოურაულები, საკარსულები, ქალდეულები, ინდულები, სირიულები.

3. Qui autem sapiunt ex ipsis litteris hui sunt

[Japhet]:

Ibirii, Latini, qui utuntur Romei, Spani, Graeci, Midi, Armenii.

[Ham]:

Qui autem ex ipsis scient litteras sunt haec:

Fynici, Egyptii, Pamphyli, Frygii.

[Sem]

Qui autem noverunt ex ipsis litteras sunt

Hebrei qui et Judei, Persi, Chaldei, Indii, Assyrii.

(მათგან ისეთები, რომელთაც დამწერლობა აქვთ /წერა-კითხვა იციან/:

[იაფეტისგან]):

იბრიულები, ლათინები, რომლებიც წესისამებრ რომაულებს ეძახან, ესამნულები,
ბერძნები, მედიულები, სომხები.

[ქამისგან]:

ფინიკიულები, ეგვიპტელები, პამფილიულები, ფრიგიულები.

[სემისგან]:

ოურაულები, რომლებიც ასევე ოუდევლებად იწოდებან, საკარსულები, ქალდეულები,
ინდულები, სირიულები).

4. Qui autem litterati sunt:

[Japhet]:

Graeca, Romana, Armenica, Gu(a)rzanica /Jarzanica/ Hispanica.

[Cham]:

Aegyptiaca, Pamphylica Phrygica.

[Sem]:

Ebraica, Syriaca, Persica, Indica, Chaldaea, Arabica.⁸

(მათგან ისინი, რომლებიც წერა-კითხვის მცოდნენი არიან:

[იაფეტისგან]):

ბერძნული, რომაული, სომხური, გურმ(ჯ)ანული, ესამნური.

[ქამისგან]:

ეგვიპტური, პამფილიური, ფრიგიული.

[სემისგან]:

ოურაული, სირიული, საკარსული, ინდური, ქალდეური, არაბული).

⁸ წყაროები დამოწმებულია ს. კრაუსისა და ე. ნესტლეს ნაშრომების მიხედვით. იხ. S. Krauß, 1899: Die Zahl der biblischen Völkerschaften, in: Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft, Nr. 19/1899/, S. 1-14, Gießen; E. Nestle, Die schreibkundigen Völker von Genesis 10, in: Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft Nr. 25 (1905), S. 210-213.

S. Krauß, Zur Zahl der biblischen Völker, in: Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft, Nr. 20/1900/, S. 38-43, Giessen; S. Krauß, Zur Zahl der biblischen Völker, in: Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft, Nr. 26/1906/, S. 33-48, Giessen.

პირველ რიგში რამდენიმე შენიშვნა დასახელებულ წყაროებთან დაკავშირებით:

- VI საუკუნის ბერძნულ რედაქციაში (აქ მეორე ნომერი) დასახელებული "იმერეს ის კა ტურანი" (იმერიკულები ანუ ოგივე ტირანელები): ასე მოიხსენიებინ ძველ წყაროებში კავკასიის იმერებს,⁹ პირინეის იმერებისევან განსხვავებით, რომელთაც სხვადასხვა სახელით იცნობენ ისტორიკონები: კლტიბერები, გალები, ანუ იმერები (შდრ. კელთი, გ'ალი, ის კა ტელტის).¹⁰
- ვეტუხეს წყაროში დასახელებული Ja(u)rzanica/Gu(a)rzanica: ამ ტექსტის ერთ-ერთი პირველი მკვლევარი, ა. გუთშმიდი თვლის, რომ Jarzanica-Gurzanica აქ იმერიული დამწერლობის აღსანიშნავადაა გამოყენებული. იგი იმოწმებს იაქეტის გეოგრაფიულ ლექსიკონს (Jāqūt, Lexicon Geographicum, p. 249), რომელშიც დადასტურებულია არაერთი უცხოენოვანი წყარო, რომელთა მონაცემებით Gu(a)rzan-Jarzan ჰქვადა იმ მხარეს, სადაც თბილისი მდებარეობს. როგორც გუთშმიდი აღნიშნავს, ამ წყაროებში Gurzan ზოგჯერ თბილისის აღსანიშნავადაც იხსარება (შდრ. Gurzan = Tiflis, und ersetzt hier die iberische Schrift).¹¹

თუ ზემოთმოტანილ ტექსტებს გადავალაგებთ ნოეს ძის, იაფეტის, შთამომავლების მიხედვით, დამწერლობის მქონე ხალხთა ჩამონათვალი ასეთი იქნება:

- "იმერეს, ლათინი, ის ხრონთა ის 'Ρωμαῖοι, Σπανοί, 'Ηλληνες, Μῆδοι, 'Αρμένιοι.
- "იმერეს ის კა ტურანი, ლათინი, Σπανοί, 'Ηλληνες, Μῆδοι, 'Αρμένιοι.
- Ibirii, Latini, qui utuntur Romei, Spani, Graeci, Midi, Armenii
- Graeca, Romana, Armenica, Gurzanica, Hispanica.

სამართლიანად შენიშნავდა მკვლევარი ს. კრაუსი, რომ დიამერიზმების ამ უბრიკების მკაფიოდ ჩამოყალიბებული სტრუქტურის გამო ერთმანეთისგან ქრონოლოგიურად და გეოგრაფიულად მკვეთრად დაშორებული ტექსტები თითქმის უცვლელად მხორცებს ერთხელ შემუშავებულ მოსაზრებას. "როგორც ჩანს, მართლაც არსებობდა რაღაც ძველი კანონი, რომლის მიხედვითაც 15 სამწერლო ენის არსებობა უნდა ყოფილიყო მიღებული. ეს არის გარკვეულ დროს შემუშავებული სქემა, რომელიც შენარჩუნებულ იქნა მას შემდგაც, რაც ამ სქემის ჩამომაყალიბებელი დამოკიდებულებები შეიცვალა".¹²

დაამერიზმების ტექსტები უპ. ყოვლისა სწორედ მათი კულტურულ-ისტორიული პერსპექტივებითაა საინტერესო. როგორც ჩანს, ყველაზე

⁹ შდრ. იპოლიტე რომაელის ქრონიკა "იმერეს ის კა ტურანი" (A. Bauer, Chronik des Hypolitos..., S. 52).

¹⁰ შდრ. ასე მოიხსენიებს პარიფის იმერებს „ასახულურ ქრონიკაში“ დაცული დაამერიზმების რეაქცია. იხ. Gutschmid, Kleine Schriften, Bd. 5, S. 243.

¹¹ A. Gutschmid, „Untersuchungen...“, 33. 691.

¹² S. Kraus, Zur Zahl der biblischen Völkerschaften, in: Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft, Nr. 26/1906, S. 43.

პოპულარული მაინც ნაკლებად ცნობილ ხალხთა სახელების დადგენა და მათი იღენტიფიკაცია იყო.

XX საუკუნის დასაწყისში საკმაოდ აქტუალური ჩანს დისკუსია იმერიულთა ენისა და დამწერლობის შესახებ. ცნობილმა მეცნიერებმა, გ. მიულენპოლვა, ა. გუთშმიდმა, ს. პოზნანსკიმ, ს. კრაუსმა, ზ. ბერგვარმა, ვ. ბახერმა, მ. შტანბერგრმა, საგანგიძმა ნაშრომები უძლენეს ამ საკითხებს. მათი თვალსაზრისებრი იმერიული დამწერლობის ასეთი სიძეველის შესახებ საკმაოდ წინააღმდევობრივია; ერთი თვლილენებ, რომ დიამერიზმებში მოხსენიებული იმერებისა და კავკასიის იმერების, იმ პერიოდისათვის ამ ნახევრად ველური ხალხის, ღენტიფიკაცია შეუძლებელია: "ისეთი ძველი კულტურის ხალხებს, როგორიცაა ებრაელები, ბერძნები, რომაელები, სირიელები და სხვები, საკუთარი დამწერლობა რომ აქვთ, ამის წაკითხვა ძველ წყაროებში ჩენონვის არანაირ საკვირველებას არ წარმოადგენს, მაგრამ როგორ ხვდებან დამწერლობის მქონე ხალხთა სიაში მესამე საუკუნის წყაროების მიხედვით ისეთი ნახევრად ბარბაროსული ხალხები, როგორებიც არიან იმერები, ფრიგიელები და სხვები, რომელთა იღენტიფიკაცია იმ პერიოდის კულტურულ სამყაროში საკმაოდ ჭირის".¹³

ამ მოსაზრების ავტორები იმასაც მიუთითებდნენ, რომ ამ წყაროების "იმერეს, Ibirii (Iberii) არც ესპანეთის იმერებს არ ვულისებობს; იაუკეტის შთამომავლებად მიჩნეული ესპანელები (Hispani) მოსდევს იმერებს და თუ დავაკირდებით, წყაროებში ისინი სხვადასხვანაირად, მაგრამ მაინც გარჩეულია ერთმანეთისგან".¹⁴

იმერების იღენტიფიკაციასთან დაკავშირებით სრულიად საპირისპირო თვალსაზრისიც გამოითქვა; ძველი აღთქმის ცნობილმა მკვლევარმა, ს. კრაუსმა, საგანგებოდ შეისწავლა ცნობები იმერიულებისა და მათი დამწერლობის შესახებ როგორც ქრისტიანულ, ასევე იუდაისტურ ტრადიციაში და დამაკერებლად აჩვენა, რომ იმერიულებისა და მათი დამწერლობის მოხსენიება ასე ადრეულ ტექსტებში სრულიად კანონზომიერი იყო. კრაუსი თვლილა, რომ, მედიევსიტიკაში განსწავლულობის მოუწვევად, მისმა კოლეგიმა ბევრი არაფერი იცოდნენ ამ ნაკლებად ცნობილი ხალხების, მათ შორის იმერების, სამწერლო ტრადიციების შესახებ და ამიტომ მათი მოხსენიება ასე ძველ წყაროებში საკვირველებად მიაჩნდათ. იმერებთან დაკავშირებით იგი წერდა: "დაამერიზმების ანბანურ დამწერლობათა კატალოგებში იძრიული დამწერლობა არსად არ აკლია და საყრდადღებოა ისიც, რომ ბიბლიურ 70 თუ 72 რესპექტულ ენათა 15 დამწერლობას შორის იმერიული ყოველთვის პირველ ადგილისა ნახსენები. ჩვენ რატომდაც მიჩვეულები ვართ იმას, რომ იმერიულები

¹³ იხ. S. Kraus, Zur Zahl der biblischen..., ვვ. 41.

¹⁴ პირინეის იმერებისა და კავკასიის იმერების დასახელება წყაროების მიხედვით საკმაოდ განსხვავებულია. მათი ანალიზი, რომელიც საინტერესო კანონზომიერებას აჩვენებს, ცალკე შევალობის საგანია.

კავკასიაში მცხოვრებ ველურ ხალხად წარმოვიდგინოთ, ამიტომაც გვიკვირს ის ფაქტი, რომ ასე ადრეულ წყაროებში ისინი [იბერიელები] 15 გამორჩეულ კულტურულ ხალხთა მორის მოიხსენიება. ჩვენი სიძველეთმცოდნეობა საკმაოდ დარიბი და ნაკლული ყოფილა, თუკი ამგვარ წყაროთა ცნობებს [ამ შემთხვევაში ცნობას იბერიული დამწერლობის შესახებ] გამოცანად და საკირველებად მივიჩნევთ. სხვას ყველაფერს რომ თავი დავანებოთ, ჩვენ მიერ მიმოხილული წყაროები იძლენად სანდოა, რომ გაუმართლებელი ხდება ყოველგვარი ეჭვი იბერიელთა დამწერლობის ირგვლივ.”¹⁵

აქვე საგანგბოდ მინდა ყურადღება მივაქციო ერთ გარემოებას: დამწერლობის მქონე ხალხები დაამხრიზმებში მოხსენიებულია შემდეგი ფრაზებით: Oi! de! ოπისტამενი! აუთახ! ყრამათა, ... Qui autem eorum noverunt litteras, hi sunt, ... Qui autem sapiunt ex ipsis litteris hii sunt, ... Qui eorum litterati sunt. ეს გამოტქმბა შეიძლება აღნიშნავდეს ხალხს, რომელთაც საკუთარი ანბანური დამწერლობა გააჩნია, ან კიდევ ხალხს, რომლებიც მათ მშობლიურ ენაზე ავთარებენ სამწერლო ტრადიციებს, რომელთა ჩაწერა მაინცადამაინც თრიგინალური დამწერლობის მეშვეობით კი არ ხდება, არამედ შესაძლებელია სხვა რომელიმე ცნობილი დამწერლობის მეშვეობითაც. ეს გახდავთ ძველ კულტურულ სამყაროში კარგად ცნობილი ალოგლოტოგრაფიის მეთოდი, რომლის მეშვეობითაც წინაპირისტიანულ ხანაში საკმაოდ მაღალ დონეზე განვითარებული ქართული სამწერლო ტრადიციების არსებობას ვარაუდობს თ. გამყრელიძე. თუმცა იგი გადაჭრით არც ქრისტიანობამდელი ორიგინალური დამწერლობის არსებობას უარყოფს, ოღონდ ეს დამწერლობა არ უნდა ყოფილიყო აშკარად ქრისტიანული ეპოქის ასომთავრული.¹⁶

სხვა საკითხებთან ერთად ამ კონტექსტში ეს კითხვაც დაისმის: ხომ არ არის შესაძლებელი, ამ მრავალრიცხოვანი ბერძნული, ლათინური, სირიული და ებრაული წყაროების მიხედვით უფრო მახსლობით განისაზღვროს, რომელი ჯვეულის წევრად მოჩნდეს ძველი კულტურული სამყარო იბერიელებს: საკუთარი ანბანური დამწერლობის თუ ზოგადად სამწერლო ტრადიციების მქონედ? იმ წყაროების მიხედვით, რომელმცედაც მე ჯერ-ჯერობით ხელი მიმიწვდება, ერთმნიშვნელოვანი პასუხის გაცემა მნელია. დაამერიზმების რუბრიკები მართლაც კანონის სიზუსტით და ლაკონურობით იმეორებს ერთხელ შემუშავებულ თვალსაზრისს ერთხელ საგანგბოდ შემუშავებული ფორმით და არ აკონკრეტებს ჩვენთვის საინტერესო საკითხს.

¹⁵ S. Kraub, Zur Zahl der biblischen..., Nr. 26 /1906/, გვ. 43-44.

¹⁶ შერ. თ. გამყრელიძე, „მწიგობრობა ქართული“. ქრებულში: *Dedicatio*, ისტორიულ-ფილოლოგური ძეგლი, აკად. მ. ლორთქოვანისადმი მიძღვნილი საობიდევი ქრებული, თბილისი 2001, გვ. 420-429; მსოფლიო ხამარის და ლაკონურობით იმეორებს ერთხელ შემუშავებულ თვალსაზრისს ერთხელ საგანგბოდ შემუშავებული ფორმით და არ აკონკრეტებს ჩვენთვის საინტერესო საკითხს.

ქრისტიანული ისტორიოგრაფიის ეს ტოპოსი, რომელიც მეტ-ნაკლები სიზუსტით მეორდება III-XVIII საუკუნის წყაროებში, იუდაისტურ ისტორიოგრაფიაშიც საყოველთაოდ განიარებული თვალსაზრისი ჩანს. როგორც კულტურული ძეგლების ტექსტის მინაწერებსა და კომენტარებში ცალკეულ ეგზეგუტიკურ პრობლემებთან დაკავშირებით არაერთგზის მოიხსენიებენ ქრისტიანული ისტორიოგრაფიის ამ ტოპოსს – ხალხებს, რომელთაც ანბანური დამწერლობა აქვთ. ბიბლიურ ხალხთა რიცხვმა (70 თუ 72) აშკარად განსაზღვრა ზოგიერთი ეგზეგუტიკური კანონი, რომლებიც გარკვეულ კოსტარებაში შემუშავდა თორას ინტერპრეტაციასთან დაკავშირებით. თაღმუდურ-მიდრამული ტრადიცია თვლის, რომ თორა შესაძლებელია ითარგმნოს (ორივე მნიშვნელობა იგულისხმისა: ა. დედნის ენიდან სხვა ენებზე თარგმნა, ბ. განმარტება) სამოცდაათნაირად.¹⁷ ამ თვალსაზრისმა თანამტურ ეპოქაში ეგზეგუტიკური კანონის სახე მიიღო და მოსაზრებები თორას გრაგნილების ნამდვილი წაეითხვის შესახებ თაღმუდის ბევრ კომენტარისა და მინაწერები ასახა. როგორც ს. კრაუსისა ჩვენა, თორას თარგმანისა თუ ინტერპრეტაციის ერთ-ებრაულ წყაროებში¹⁸ თორას გრაგნილების შესაძლო ინტერპრეტაციასთან დაკავშირებით აქ ნათქვამია: „რომელ ენაზეც, რომელი დამწერლობითაც არ უნდა იყოს შესრულებული თორას გრაგნილები, იქნება ეს ქაბტური, მედიური, ლამბური, ბერძნული, იბერიული (ცაბიგ)...²⁰

თაღმუდურ-მიდრამული წყაროების ეს აღვილები, სადაც თორას ინტერპრეტაციის ერთ-ერთ ენად და დამწერლობად ცაბიგ-ა დასახელებული, ჯერ კიდევ მეცნრამეტე საუკუნის ბოლოს იყო აქტუალური კამათის საგანი. ვ. ბახერი, რომელმაც ერთ გამოკვლევაში მოუყარა თავი ამ ინფორმაციის შემცველ კველა ცნობილ ციტატას, ვარაუდობდა, რომ შესაძლოა ცაბიგ ფოფლიფი ცაბიგ-ს ცდარი დაწერილობა, რომლითაც არაბული დამწერლობა აღინიშნებოდა.²¹ ს. კრაუსი, რომელიც შესანიშნავად იცნობდა დამეტაზმების ტექსტებსა და ქრისტიანული ისტორიოგრაფიის ამ ტოპოსს დამწერლობის

¹⁷ გარდა ს. კრაუსისა და ენესტლეს ზემოთასახლებული გამოკვლევებისა ამის შესახებ იხ. Th. Mommsen, Chronica minora saec. IV, V, VI, VII, in: Monumenta Germaniae Historiae. Auctorum Antiquissimorum tomus IX, Berolini 1892, p. 78-140.

¹⁸ ამის შესახებ იხ. S. Kraub, Biblische Völker, in: Ungarische Zeitschrift „Magyar Zsidó Szemle“ XII, 1904, Budapest; P. Lagarde, Goettingische gelehrte Anzeigen, in: Mitteilungen, Bd. 4, S. 348-350, Göttingen 1891; P. Lagarde, Praetermissorum libri duo, S. 244-249, Göttingen 1879 ზემოთასახლებული ნაშრობი.

¹⁹ ამ წყაროების შესახებ იხ. S. Kraub, Zur Zahl der biblischen Völkerschaften..., 1906, გვ. 42-46.

²⁰ გერაული წყაროს თარგმანი მოტანილია ს. კრაუსის დასახლებული გამოკვლევის მიხედვით. შერ. Waren sie (Thora-Rollen) geschrieben koptisch, medisch, ურარი, ელამი, გრีკური, ... war sie in welcher Sprache immer, in welcher Schrift... (გვ. 42-43).

²¹ იხ. W. Bacher, in: Ungarische Zeitschrift „Magyar Zsidó Szemle“ XI, Budapest, 1902.

მქონე (თუ მცირდნე) ხალხთა შესახებ, მაშინვე გამოეხმაურა ვ. ბახტრის ამ ვარაუდს (იმავე უურნალში, რომელშიც ვ. ბახტრის სტატია დაიბეჭდა) და ორი არგუმენტის გამო შეიტანა მასში ეჭვი:

1. არ იფი მოსალოდნელი უაბაია-ისგან უაბაი-ს მიღება,
2. ე გვიპტური დამწერლობა სხვა ფორმით იყო მოხსენიებული დასახელებულ ციტატებში.²²

ს. კრაუსმა საგანგებოდ მოიძია მასალა ახლა უკვე იუდაისტურ ტრადიციაში და საკმაოდ დამაჯერებლად ამოიკითხა უაბაი-ში იბერიელების აღმნიშვნელი სიტყვა. მის არგუმენტს სირიული წყაროებიც უჭირდა მხარს:

„თუ გავითვალისწინებთ ინტერდიალექტურ სხვაობას, სირიულში იბერიულის ორთოგრაფია იყივე იქნება, რაც ჩვენს მაგალითშია: ა-ს მაგირ გვექნება ა. სწორედ ამ ფორმით – არავ ანუ ინტერდიალექტური სხვაობით, არაურთვზის დასტურდება სირიულ წყაროებში ეს სიტყვა (შდრ. Paune Smith. Thesaurus Syriacus, col. 20: არავ; ibid. col. 136: არავია). სხვადასხვა კონტექსტში (ამავე ფორმით) ნახსენებია იბერთა ქვეფანა, იბერიის ზღვა, იბერიის თბილი წყლები. ... სხვადასხვა ეპოქაში შექმნილ დიამერიზმების ნუსხებში იბერიული, როგორც ვნახეთ, არსად არ აკლია და სრულიად კანონზომიერია ის, რომ მედიურისა და კლამურის გვერდით თაღმულის მინაცერში იბერიულიც მოიხსენიება. ... დიამერიზმების თხუთმეტი დამწერლობიდან თაღმულში სულ მცირე ხუთია დადასტურებული. ... ყველაზე დიდ მნიშვნელობას მე მაინც იმ ფაქტს ვანიჭებ, რომ ქრისტიანული და იუდაისტური წყაროების მინაცერში ამ შემთხვევაში ემთხვევა ერთმანეთს.“²³

ს. კრაუსის გარდა ე. ნესტლემ, პ. ლაგარდემ, ვ. ბახტრმაც დაადასტურეს იუდაისტურ ისტორიოგრაფიაში დამწერლობის მქონე ხალხთა – მათ შორის იბერიელების – შესახებ ცნობები (შდრ. VII-VIII საუკუნის ებრაული წყარო, რომელშიც ეწ. ხალხთა დაფუძნი და დამწერლობის მქონე ხალხთა ჩამონათვალი აშკარად ქრისტიანული ტრადიციის მიხედვითაა შედგრნილი დავით ბერ რაბის მიერ; მეოცე საუკუნის დასაწყისში იემენში აღმოჩენილი «Midrash ha-Gadol» და სხვა).²⁴

ს. კრაუსისავე სახელს უკავშირდება ჩვენი ისტორიოგრაფიისათვის ერთი მეტად საინტერესო მოკვლევა: მან საგანგებოდ გააღვენა თვალი უცხოურგან წყაროებში იბერიელების აღვილს ბიბლიური გენიალოგიის ხეზე და დაფიქსირა ის მომენტი, როცა მოხდა აღრევა ქავკასიის იბერიელებსა

²² იბ. S. Krauß, Biblische Völker, in: Ungarische Zeitschrift „Magyar Zsidó Szemle“ XII, 1904, Budapest;

²³ იბ. S. Krauß, Zur Zahl der biblischen Völkerschaften... (1906), S. 43, 44, 46.

²⁴ ამის შესახებ იბ. E. Nestle, Die schreibkundigen Völker..., S. 210-213; P. Lagarde, Praeternissorum libri duo ..., S. 244-249.

და ესპანეთის იბერიელებს შორის. იოსებ ფლავიოსის ისტორიის Tubal, a quo Iberi, რომელშიც, საყოველთაოდ გაზიარებული აზრის თანახმად, ნამდვილად კავკასიის იბერები იგულისხმება, კერ კიდევ ჰიერონიმები გაიგო არასწორად და მასში ესპანეთის, ანუ ჰირინეის იბერები დაინახა და ასეთი განმარტებაც დაუროთ: Tubal, a quo Iberi, qui vocantur Hispani. აქედან მოყოლებული უკვე გაჭირდა ერთი სახელის მქონე ამ ორი ხალხის იდენტიფიკაცია.

როგორც ზემოთაც აღნიშნება, მთლიანად დიამერიზმები და განსაკუთრებით ნაკლებად ცნობილ ხალხთა და ენათა იდენტიფიკაციის საკითხი ქრისტიანული ისტორიოგრაფიის ერთ-ერთი ყველაზე პოპულარული სადისკუსიო თემა იყო და, როგორც ყველა პოპულარული თემა, ესეც ვერ ასცდა კურიოზებს. მაგალითად, ცნობილი რელიგიის ისტორიკოსი, ვ. ბახტრი ვარაუდობდა, რომ Hiber (იბერიული) და Heber (ებრაული) სიტყვები ეტიმოლოგიურად იდენტური უნდა ყოფილიყო. ამ პოპულარულ დისკუსიაში სხვა არასერიოზული თემებიც გამოჩენდებოდა ხოლმე, თუმცა ისინი ვერანაირად ვერ ჩრდილავდა წმინდა მეცნიერული თვალსაზრისით საინტერესო საკითხებს, რომელთა ანალიზსაც გვთავაზობდნენ მეცნიერებულ სუკუნის ბოლოსა და მეოცე საუკუნის დასაწყისის ევროპელი მეცნიერები.

განხილულ კონტექსტში, სხვაბთან ერთად, ბუნებრივად ჩნდება ორი კოსტეა:

- ა. რამდენად იცნობდნენ ძველ საქართველოში დიამერიზმების ტექსტებს?
- ბ. რატომ გამორჩათ მხედველობიდან ქართველებს მეოცე საუკუნის ევროპულ მეცნიერებაში მიმდინარე ეს საქართველო პოპულარული კამათი იბერიულთა იდენტიფიკაციის შესახებ?

შევცდები პასუხი გავცე ამ კითხვებს.

დიამერიზმების სრული ტექსტი ძველ ქართულ წყაროებში არ ჩანს, მხოლოდ ცალკეული ფრაგმენტებია შემონახული რამდენიმე ძეგლში. ესენია:

1. ექვთიმე ათონელის კომპილაციური ვერსია²⁵,
2. გიორგი პამარტოლის ვერსია, რომელიც შემონახულია არსენ იყალთოელი-სეული თარგმანით,²⁶
3. ფრაგმენტები იპოლიტე რომაულის ქრონიკებიდან. აյ არის მხოლოდ მეფეთა გენიალოგიის ნაწყვეტი,²⁷

²⁵ ექვთიმე ათონელისეული ტექსტი ის. პ. ეპელიძე, ხალხთა კლასიფიკაციისა და გოვრაფიული განრიგების საკითხები ძველ ქართულ მწერლობაში. ქრებულში: ეტიუდები

²⁶ იბ. ხორხოვანი ვორეგი მონაშონისა „ქრებულში: Monumenta Georgica. III, Historici, I, Georgii Monachi Chronikon“ ძველი ქართული ხელნაწერების მიხევით ტექსტი გამოსაცხად

²⁷ ტექსტი ის. ილ. აბულაძე, იპოლიტე რომაულის ქრონიკონის ძველი ქართული ვერსია (ხელნაწერთა ანსტრუქტურის მამზე, III, გვ. 223-243, თბილისი 1961).

4. დიამერიზმების სირიულ რეაგქციებს იცნობს და იყენებს თავის თხზულებებში ღვერონტი მროველი.²⁸

ყველა დასახელებული ძველი ქართული წყარო ე.წ. "წმინდა ისტორიის" (*historia sacra*), ანუ სამოცდათორმეტი ბიბლიური ხალხის კონტექსტში იმოწმებს დიამერიზმების ფრაგმენტებს²⁹ და არა ჩვენთვის ასე მნიშვნელოვან ანბანური დამწერლობის მქონე ხალხთა კონტექსტში. როგორც ჩანს, ძველი ქართული ტრადიცია არ იცნობს დიამერიზმებს, როგორც მთლიან ტექსტს, შესაბამისად არ იცნობს მის ყველაზე საინტერესო ნაწილს, ამ მეორე რეპრიკას; ძველი ქართველი ავტორები თარგმნიან ცალკეულ ფრაგმენტებს იქ და იმ კონტექსტში, სადაც და რა კონტექსტშიც პოულობენ მას თრივინალში. მართლაც, არცერთი წყარო, რომელსაც ექვთიმე ათონელი, ლეონტი მროველი ან არსენ იყალთოელი ეყრდნობოდა (თარგმნიან), გასაგები მიზეზების გამო, არ შეიცავს ჩვენთვის საინტერესო მეორე რუბრიკას დამწერლობის მქონე თუ წერის მცოდნე ხალხების შესახებ: გიორგი პამარტოლი მეფეთა ბიბლიოტრი გენიალოგიების შესახებ წერდა და, ცხადია, იყენებდა სათანადო ტოპოსს დიამერიზმებიდან და არა მთელ ტექსტს. არსენ იყალთოელი გიორგი პამარტოლის თხზულებას თარგმნიდა და მისთვის ეს ტოპოსი გიორგი პამარტოლის თხზულების ნაწილი იყო. იგივე შევიძლია გავიმეოროთ ლეონტი მროველის შემთხვევაში: მას აინტერესებდა კონკრეტული პერიოდი ქვეყნიერების ისტორიიდან და ეყრდნობოდა შესაბამის სირიულ წყაროებს, რომელიც, ცხადია, მხოლოდ ამ კონკრეტული პერიოდისთვის საინტერესო ნაწილს იმოწმებდა დიამერიზმებიდან და არა მთელ ტექსტს, ან ჩვენთვის საინტერესო მეორე რუბრიკას.

როგორც ჩანს, ძველი ქართული ტრადიცია არ იცნობს დიამერიზმების სრულ ტექსტს, შესაბამისად არ იცნობს ფართო კონტექსტს, რომელშიც დიამერიზმები შეიქმნა; ქართულ წყაროებში შემონახული ფრაგმენტები ძველი ქართველი ავტორებისთვის კონკრეტული სათარგმნი თხზულების ნაწილებია და არა დიამერიზმების ცალკეული რუბრიკები.

ამას ვერავითარ შემთხვევაში ვერ ვიტყვით ძველი სომხური ისტორიოგრაფიის შესახებ, რომელმაც მშენებირად გამოიყენა ეს წყაროები, თარგმა დიამერიზმების ყველაზე ძველი ნუსხები, მათ შორის იპოლიტე რომაულისა, ჯერ კიდევ IX-X საუკუნეებში გულდასმით გადმოწერა ნოეს

²⁸ ღვერანტ მროველი, „თარგმანი დახადებისათ ს ცისა და ქუეჭნისა და ადმისათ ს“, რომელიც წამბდევრებული აქს მარიამ ღვერანტისეულ „ქართლის ცხოვრებას“. ამის შესახებ იხ. პ. მელქონიშვილი, ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. 1, გვ. 436-439; მისვე, ღვერანტი მროველის ლიტერატურული წყაროები (თბილისის უნივერსიტეტის მოამზე III, გვ. 44-55).

²⁹ დიამერიზმების ძველი ქართული ფრაგმენტები საკმაო მოცულობისა, მათ ამჯერად ვერ განვიხილავ.

ხალხთა და ენათა დაფუძნი, ნათარგმნ წყაროებს სომხური ენისა და სომეხი ხალხის განმაღილებული არაერთი ლეგენდარული ჰასაუი მიუმატა³⁰ და სომხურის, როგორც ღვთაებრივი ენის, ანუ როგორც კაცობრისის მამამთავრის, ნოეს, ენის შემთხვევლის ღვთა დამატებილი ისტორიოგრაფიაში. მოსე ხორენელს დიდი სასომხეთის ისტორია სწორედ დიამერიზმებში მოთხოვნილი ამბებიდან, ანუ ბაბილონის გოდლის მშენებლობიდან და ენათა და ხალხთა განყოფის ცნობილი ისტორიიგილან გამოყევადა. მისი თქმით, სომეხი ხალხის მამამთავრი, ბიბლიური თოვარმას ტე, გოლიათი ჰაიკი, ბაბილონის გოდლის თანამშენებელი იყო. ჰაიკმა გაათავისუფლა თავისი ხალხი ბელნიმროდის მონობისაგან. მისი შეიღინი, არმენაკის, მიხედვით ეწოდა სომეხ ხალხს სახელი. მოსე ხორენელის ამ სიუჟეტს ბეჯითად იმეორებს მომდევნო საუკუნეების სომხური საისტორიო მწერლობა და ამ კონტექსტში აყალიბებს სომხური ენის წარმოშობის ისტორიას: გოლიათმა ჰაიკმა სასომხეთის სამეფო სწორედ იქ დაარსა, სადაც წარდგნის შემდეგ ნოეს კიდობანი დაეშვა მიწაზე. აქედან გამომდინარე, სომხური კაცობრიობის მამამთავრის, ნოეს ენას ინახავს.³¹

წმინდა ღილეტანტის პოზიციონან ჩემთვის, მართალი გითხრათ, გაუგებარია ქართული და სომხური ისტორიოგრაფიის ასეთი თვისიმობრივი სხვაობა. აი, ენაზე ლამის ერთმანეთის მყოლებით უმოკლეს პერიოდში იწერება რამდენიმე მსოფლიო ისტორია, ამუშავებენ გლობალური ისტორიის საკითხებს და თითქმის ყველგან სასომხეთისა და სომხური ენის ისტორიას უშუალოდ უკავშირებენ სწორედ დიამერიზმებში გადმოცემულ ამბებს; საქართველოში კი დიამერიზმებს მხოლოდ ფრაგმენტულად იცნობენ ერთადერთ, სხვაობან შედარებით საკმაოდ უმისიშვნელო კონტექსტში – ქვეყნიერების განყოფა და წმინდა ისტორია. მართალია, ქართველთა ისტორიის დასაწყისს ღვერანტი მროველიც ბაბილონისდროინდელ ამბებთან უშუალო კავშირში განიხილავს (შემ. ქართლოსის მამა, თარგამოსი, სწორედ მაშინ მოვიდა და დამკვიდრდა „... ორთა მათ მთათა შეა ... ღდეს ბაბილონის აღაშენეს გოდლი და განიცენეს მუნ ენანი და ქუეყანანი“). და თავის ისტორიაში ფაქტორუად დიამერიზმების ცნობილ ტოპოსს იმეორებს, მაგრამ, როგორც ზემოთაც ვთქვი, არც ღვერანტი

³⁰ შემ. ვარდან არველცის „მსოფლიო ისტორია“ ენათა განყოფის ამბების აღწერისას ყველაზე სასამოენო პაროლებს სომხურისთვის მიუტებს: „ამის შედეგად მრავალი სიკეთე იქნა, [...] პირველი უხეში ენისაგნ წარმოქმნა რბილი ელინთა [ენა], მაგრა რიმაჟესთა, მრისსანე ჰუნთა, მვალერებელი ასურთა, მრავალუფრო ასართა, ლამზი ალანთა, სასაცილო გუთთა, ქრის აგვიპტელთა, უღურტულა პინდოთა, ყოვლად შემცული და სასამოენო სომეხთა“ ვარდან არველცი, მსოფლიო ისტორია, თარგმნებს 6. ჰოშავშილმა და ე. კავჭანტირაძემ, თბილისი 2002, გვ. 40.

³¹ ი. Brosset, Marie Félicité 1869: Histoire chronologique par Mkhithar d' Airivank, in: Mémoires de l' Académie Imperiale des sciences de St. Petersburg VII, St. Petersburg, გვ. 31-34.

მროველი და არც რომელიმე სხვა ქართველი ისტორიკოსი არსად არ აჩვენებს დამერიზმების ყველაზე საინტერესო მეორე რუბრიკას. ეს მაშინ, როცა თეოლოგიურ კონტექსტში შექმნილი დამერიზმების ტოპოსები (როგორც სასომეთის ისტორიის განზიღვა ბიბლიური “წმინდა ისტორიის” კონტექსტში, ასევე თვალსაზრისის დამწერლობის მქონე თხეთმეტი გამორჩეული ხალხის შესახებ) საუკუნეების განძვლობაში სომხური ისტორიოგრაფიისთვის ის მუარი საფუძველი იყო, რომელზეც იგი საკუთარ ისტორიას აგებს.

ამ თვისობრივ სხვაობასთან დაკავშირებით ერთი გარემოება იქცევს ყურადღებას: ცნობილი ისტორიკოსები და მფლობელები, მულტიფო, ლაგარდე, ბორსტი და სხვები საგანგებოდ აღნიშნავენ, რომ მსოფლიო ისტორიის, ანუ გლობალური ისტორიის, ფუძემდებლები არიან სირიელები, ძველ სამყაროში თარგუმებად წოდებული ხალხი, რომელთაც მსოფლიოს ცნობილი პოლიგლოტები აჩიქეს. ბერძნულად შექმნილი თითქმის ყველა მსოფლიო ისტორიის თუ გეოგრაფიის ავტორები პოლიგლოტი სირიელები იყვნენ (სექსტუს ოულიუს აფრიკანუსი, ოვანე მალალა და სხვები). ბიზანტიელები ისტორიის გლობალურ ხედვამდე ვერ ამაღლდნენ. ბუნებრივია, სომხური ისტორიოგრაფია დიდად არის დაგალებული სირიელისგან. გლობალური ისტორიის კონტექსტში სომხები ავტორებისთვის სწორედ დამერიზმებში გადმოცემული ამბები იყო საინტერესო. თეოლოგიურ კონტექსტში შექმნილი ამ ტოპოსების არამარტო გამოყენება, ზოგჯერ, აღბათ, ამ წერილით მანიპულაციაც მოუხდათ სომხებს საკუთარი ისტორიის დასწყიდვად, ანუ საკუთარი ისტორიის ჩასასმელად გლობალურ კონტექსტში. ქართველებს, ეტობა, გლობალური ისტორიის წერას გენიალური პოემის წერა ერჩიათ.

ფართო კონტექსტის, ანუ III-XVIII საუკუნეების ბერძნულ, ლათინურ, სირიულ, გრაკულ და არაბულ წყვრილებში მყაფოთ ჩამოყალიბებული ტოპოსის, გათვალისწინებით არც XX საუკუნის ქართულ ისტორიოგრაფიაში გამხდარა ეს ტექსტები განსჯის საგანი, თუმცა ზოგიერთი მათგანი ცნობილი იყო ჩვენში. ცნობილი იყო ქართულად ნათარგმნი ყველა ფრაგმენტი: კორნელი კეკელიძე და ილია აბულაძე სპეციალური წერილები მიუძღვნეს ამ საკოსტებს,³² მაგრამ ერთიც და მეორეც მოიხსენიერებ ამ ფრაგმენტებს, როგორც აფგანილს კონკრეტული ბერძნი ავტორის თხზულებიდან და არსად ახსენებენ ჩვენთვის საინტერესო მეორე ან სხვა რუბრიკებს, არ ახსენებენ დამერიზმების ზოგად კონტექსტს. კორნელი კეკელიძე იმოწმებს VI საუკუნის სირიულ ვერსიას, როგორც ცნობას ძველი ქართული დამწერლობის შესახებ. სიმონ ყაუხებიშვილმა თარგმა და გეორგიკის პირველ ტომში დაბეჭდა იპოლიტე

³² ეს წერილები დასახელებულია ზემოთ, დამერიზმების მცველ ქართულ ფრაგმენტებზე მსჯელობისას.

რომაელის ქრონიკების ლათინური ვერსია VI-VII საუკუნეებისა. ბატონი სიმონი რომ საგანგებოდ არ ჩერდება VI-VII საუკუნეების ამ ვერსიაზე, სრულიად ბუნებრივია, ამაზე ბევრად უფრო ადრინდელი ცნობები გვაქვს ქართული დამწერლობის შესახებ. 1936 წელს, როცა სიმონ ყაუხებიშვილმა გეორგიკის I ტომი დაბეჭდა, იპოლიტე რომაელის ქრონიკის ბერძნული ტექსტი საერთოდ არ იყო ცნობილი და ვარაუდობდნენ, რომ ლათინური ვერსია არასწორად მიეწერებოდა იპოლიტე რომაელს. როგორც ზემოთ ვთქვი, ბერძნული ტექსტი გაცილებით გვიან, 1956 წელს, იპოვა მაღრიდის მუზეუმში და გამოაქვეყნა ალან ბაუერმა. ამ გამოცემას იცნობდა ილია აბულაძე, და, როგორც თავის სტატიაში³³ წერს, მან ერევანში ყოვნისას საგანგებოდ შეუდარა იპოლიტე რომაელის ქრონიკების ძველი ქართული ვერსია (ზემოთ დასახელებული მეფეთა გენიალოგია) ბაუერის მიერ გამოცემულ ბერძნულ ტექსტს. ილია აბულაძე არ ახსენებს ჩვენთვის მნიშვნელოვან მეორე რუბრიკას. ეტყობა, მას მთლიანი ტექსტი კი არ წაუკითხავს, არამედ მხოლოდ მისთვის საინტერესო ქართულად შემონახული გენიალოგია და ისიც სომხურ კონტექსტში (ბატონი ილია თვლიდა, რომ ქრონიკები სომხერიდან იყო ნათარგმნი და მისი თვალსაზრისის დამადასტურებულ არგუმენტებს ეძებდა). სხვათაშორის, ბაუერის ამ გამოცემაში მოხსენიებულია ის სტატიებიც, რომლებიც იძერიელთა იღენტიფიკაციის შესახებ გამართულ კამათს ასახავს; ილია აბულაძეს მთლიად იმ მეცნიერთა პოზიცია რომ გაუზიარებანა, ვინც ამტკიცება, კავკასიის იძერები ამ პერიოდისთვის ნახევრად ველური ხალხი იყოო, ამ დისკუსიას და გამოთქმულ მოსაზრებებს მაინც ახსენებდა. როგორც ჩანს, არც ბატონ ილიას წაუკითხავს ეს ტექსტი ფართო კონტექსტში და, შესაბამისად, გამორჩა მხედველობიდან ეს დისკუსია.

როგორც ზემოთაც ვასხენე, თემატიკიდან გამომდინარე (ნაკლებად ცნობილ ხალხთა იღენტიფიკაცია), ეს დისკუსია საკმაოდ პოპულარული იყო. ის, რომ გარკვეულ პერიოდში კონკრეტული საკითხი მეცნიერებაში პოპულარულია, შესაძლოა, სულაც არ მიუთითებდეს მისი სერიოზულობის ხარისხზე. როგორც წესი, პოპულარული თემატიკიდან სერიოზული და იმ პერიოდის მეცნიერებისთვის მნიშვნელოვანი ხვდება ხოლმე ლექსიკონებსა და ენციკლოპედიებში. სწორედ აქედან გამომდინარე შეიძლება ვილაპარაკოთ იმის შესახებ, რამდენად იცნობდნენ და როგორ აფასებდნენ კავკასიის იძერებისა და დამერიზმებში მოხსენიებული იძერების იღენტიფიკაციის საკითხს ის მეცნიერები, რომლებიც თავად არ მონაწილეობდნენ ამ დისკუსიაში. ამ პერიოდის ორი ენციკლოპედიური ლექსიკონი, ერთი ლაია პუგში და მეორე კემბრიჯში გამოცემული, თანმიმდევრულად იმეორებს ამ დისკუსიაში გამოთქმულ თვალსაზრისებს

³³ ილ. აბულაძე, იპოლიტე რომაელის ქრონიკის..., გვ. 225.

მტკიცელთა უძველესი სამწერლო ტრადიციების შესახებ.³⁴ ეს კი პირდაპირი ნიშნია მისა, რომ ეს დისკუსია მარტო პოპულარული არ ყოფილა.

XX საუკუნის 20-იანი წლებიდან, როცა პარიზში აქტიურად გამოდის კარილ თუმანოვისა და სხვა სომებს ავტორთა შრომები (სასომხეთისა და კუკასის ისტორიის საკითხები, რომელიც მიცილები ავტორები ამტკიცებდნენ, რომ ქართველების სამწერლო ტრადიციები გვიანდელია, ქართველთა ეკლესიაც გაუღლებით გვან გახდა ქართულუნივერსიტეტის ეკლესია, ღვთისმსახურების ენა თავდაპირველად სომხური იყო და ა.შ.), თვალსაზრისი იძერილთა ასეთი ძველი სამწერლო ტრადიციების შესახებ თანდათან ავიწყდებათ. ევროპაში დამკავშირდ კირილ თუმანოვისა და სხვათა ამ წერილებს, გასაგები მიზეზების გამო, დიდჯგ არც მოჰასტებები გამოსჩენა, ყოველ შემთხვევაში, ევროპელთათვის გასაგებ ენაზე, ამიტომ შედარებით იოლად მოიკიდა ფეხი კირილ თუმანოვის თვალსაზრისში. ზაზა ალექსიძემ თავის მონოგრაფიებში ისევ სომხურ წყაროებზე დაყრდნობით დამაჯერებლად აჩვნა, რომ თუმანოვის, მნაცაკნიანისა და სხვათა მოსაზრებები საქართველოში ლიტერატურის ენის შესახებ არ შესაბამება სინაზღილეს. მიუხედავად მისა მაინც ძალიან უჭირთ ევროპელებს დამკავშირებული მცდარი თვალსაზრისის გადასინჯვა:

უცნაურია, მაგრამ ფაქტია, რომ ძალიან სერიოზული ლექსიკონები და ენციკლოპედიებიც კი, სერიოზული სამეცნიერო საზოგადოებების მიერ დაფინანსებული, პირდაპირ იწერენ კირილ თუმანოვის თვალსაზრისს. მაგ. 1996 წელს გერმანიაში გამოიცა თეოლოგიური ლექსიკონი (Lexikon der antiken christlichen literatur), რომელსაც გერმანიის სამეცნიერო საზოგადოება (Deutsche Forschungsgemeinschaft) აფინანსებდა. მიუხედავად იმისა, რომ საგანგებოდ არჩევნენ სტატიის ავტორებს, ლექსიკონი პირდაპირ, ყოველგვარი შემოწმების გარეშე, მიერობს 1918 წლის კირილ თუმანოვის მიერ გამოთქველ თვალსაზრისს ბიბლიის ქართულ თარგმანებთან და ქართულ დამწერლობასთან დაკავშირებით.

და ბოლოს, ორიოდე წინადადებით რომ მიუბრუნდეთ დიამერიზმებს: III-XVII საუკუნეების ამ ტოპოსს დიდი მნიშვნელობა აქვს ზოგადად კულტუროლოგიური თვალსაზრისით; რაც არ უნდა სადაო იყოს რელიგიურ კონტექსტში შემუშავებული ეს ტოპოსები, ისინა ორი მნიშვნელოვანი დასკვნის გაეთვას უფლებას მაინც იძლევა:

დაკაბადონება და დიზაინი
გიორგი ხარებავა

კომპიუტერული უზრუნველყოფა
ლელა გეგეჭკორი

გარეკანი
თამარ მინაშვილისა

³⁴ Realencyklopädie für protestantische Theologie, 3. Auflage, Sonderausgabe, Leipzig 1997, გვ. 161, სტატიას სათაურა: Urtext und Uebersetzungen der Bibel; Swete, Introduction to the Old Testament in Greek, Cambridge 1900, გვ. 120.